

MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM

A MŰSZAKI SZAKKÖZÉPISKOLÁK
NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI TERVE

TÖRTÉNELEM

Heti 2—2—2—2 óra

1985

H
Z-3
(1,85)

Ministerium für Bildungswesen

Dr. Barna Szücs (zusammenstellung)

Erziehungs und Unterrichtsplan der technischen
Fachmittelschule

Geschichte

1. Aufl.

Budapest:Pädagogisches Institut 1985

Georg-Eckert-Institut BS78

1 101 378 8

MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUM

A MŰSZAKI SZAKKÖZÉPISKOLÁK
NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI TERVE

TÖRTÉNELEM

Heti 2—2—2—2 óra

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

86/1323

1985

Készült a művelődési miniszter rendeletére
az Országos Pedagógiai Intézetben
Jóváhagyta és bevezetését elrendelte a művelődési miniszter
a 22.715/1984. IX. számú utasításával

Főszerkesztő
DR. SZÜCS BARNA

Szerkesztette
MOHOS SÁNDOR

Kiadja az Országos Pedagógiai Intézet
Felelős kiadó az Országos Pedagógiai Intézet főigazgatója
Megjelent 1200 példányban, 2,75(A/5) ív terjedelemben
85/116 – Vízügyi Dokumentációs Szolgáltató Leányvállalat nyomdája
Budapest VII., Kazinczy u. 3/b.
Felelős vezető: Fischer Tibor

H
Z-3(1,85)

CÉL ÉS FELADATOK

A technikusképzést folytató szakközépiskolában a történelemtanítás *célja*, hogy a társadalmi mozgások rendkívül sokrétű és összetett valóságának *elemzésével* járuljon hozzá a tanulók történelmi és dialektikus materialista gondolkodásmódjának kialakításához, tudatának, érzelmi és erkölcsi arculatának formálásához. A történelmi fejlődés legjellemzőbb eseményeinek *bemutatásával* és *földolgozásával* juttassa el a tanulókat az alapvető gazdasági-társadalmi összefüggések és a társadalom mozgástörvényei *fölismeréséhez*, valamint annak a folyamatnak a *megértéséhez*, amely az emberek gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tevékenysége nyomán – a fejlődés különböző lépcsőfokain és ellentmondásain keresztül – törvényszerűen vezet el a szocializmus és a kommunizmus kibontakozásához.

Értesse meg, hogy bár ezt a folyamatot alapvetően törvényszerűségek szabályozzák, az egyénnek is lehetősége van választani az adott történelmi helyzet különböző alternatívái között, de a választásért morálisan is felelős a társadalom és önmaga előtt. Az alternatívákat a társadalmi küzdelmek alakulása határozza meg, ezért a történelmi fejlődés lényegi jelenségeinek *elemzésével* fel kell ismertetni a társadalom mozgástörvényeit, a legáltalánosabb társadalmi és történelmi összefüggéseket, valamint azokat a tényezőket, amelyek az embert választásában befolyásolják.

Ehhez a tanulónak a marxista-leninista szemlélet alapján *meg kell ismerniük* a társadalmi mozgás meghatározóit és eredményeit, hogy azok segítsék őket a jelenben való eligazodásban és abban, hogy ismerjék, megértsek és tudatosan vállalják a szocializmus építéséből reájuk háruló feladatokat.

A történelemtanítás feladata, hogy az általános iskolában szerzett ismeretekre építve, a marxista-leninista történelemszemlélet fejlesztésével mindinkább meggyőződésen alapuló nézeteket bontakoztasson ki a tanulóknak

- a természet és társadalom szerepéről és kölcsönhatásairól;
- a gazdasági és társadalmi fejlődés, az osztályharc törvényszerűségeiről, tendenciáiról és alternatíváiról;
- a társadalmi termelés szerepéről, a termelőmunkának a társadalom fejlődésére gyakorolt hatásáról;
- az adott történelmi feltételek fölismeréséről, kiaknázásáról és eredményeiről;

- a néptömegek, a dolgozó osztályok és az egyén történelemformáló szerepéről;
- a különböző társadalmi struktúrákról és az azokat szabályozó etikai–jogi–szokásrendszerbeli normatívákról;
- az emberek mindennapi életéről;
- a munkásosztály történelmi hivatásáról, az emberiség és a magyar nép jövőjéről;
- a tudománynak, a vallásnak, az ideológiának, a művészeteknek a történelemben betöltött szerepéről.

A marxista–leninista történelemszemlélet formálásából mint alapvető célkitűzésből következik a történelmi folyamat komplex bemutatása, értelmezése és földolgozása. A történelemtanítás feladatait csak úgy valósíthatja meg, ha a társadalom mozgásfolyamatát saját összefüggésében, területeinek és megismerési módjainak sokoldalúságában vizsgálja. Az egyes korok gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének feldolgozásával törekedni kell az emberi mindennapok, valamint a jellemző gondolkodásmód és ideológiák ábrázolására is. A történelem hagyományos megközelítési útjai mellett hangsúlyosabban kell támaszkodni a gazdaságtörténet, a régészet, a néprajz, a szociológia, a technika- és technológiatörténet, a demográfia, a természet- és településföldrajz, tudomány- és eszmetörténet és egyéb társadalomtudományok ismeretanyagára, eredményeire, mindig azokra az ágazatokra helyezve a hangsúlyt, amelyek a társadalmi–gazdasági alakulat fejlődésének lényegét leginkább tükrözik.

A történelemtanításnak az emberiség történelmét folyamatában, fejlődésrendjében, ugyanakkor a különböző kultúrák és civilizációk együttélésében és egymásrahatásában kell vizsgálnia. Népünk, nemzetünk múltját és jelenét az emberiség, Európa, Közép-, Kelet-Európa történelmébe ágyazottan kell megérteni. Ezzel is alakítani és erősíteni szükséges a tanulók reális nemzeti önértékelését, érték tudatát, szocialista hazafiságát és proletár internacionalizmusát úgy, hogy az egyetemes és a hazai történelem viszonyainak és kapcsolatainak megértésével reális képet kapjanak népünk történelmi helyéről és szerepéről. A szocialista internacionalizmusra és hazafiságra nevelés fontos része a honvédelmi nevelés, a szocializmus vívmányainak megvédelése. A világ népei és népünk függetlenségi harcainak, forradalmi és felszabadító háborúinak elemző bemutatása az alapja tárgyunk honvédelmi nevelésben betöltött szerepének.

A történelemtanítás szolgálja a népek egymás mellett élésének, érdekeik kölcsönös megértésének, a béke megőrzésének, az emberi szabadságjogok védelmének napjainkban oly fontos eszméjét.

A történelem feldolgozása során az egyes társadalmak felépítéséről, működésének szabályozóiról szerzett ismereteket a jelen történelem tanításakor társadalmunk részletesebb áttekintésével kell kiteljesíteni. A tanulók

ismerjék és értsék gazdasági, politikai és társadalmi berendezkedésünket és működésének alapjait, hogy mindezek hatására megfelelően kialakított tudati, akarati, érzelmi tényezők és személyiségjegyek birtokában cselekvő részesei lehessenek szocialista életünknek.

A társadalom jelenségeiben való eligazodás érdekében a műszaki szak-középiskolai történelemtanításnak alapvetően hozzá kell járulnia a dialektikus gondolkodóképesség fejlesztéséhez, amely hozzásegíti a tanulókat a tananyag eredményes földolgozásához, a történelmi információk önálló elemzéséhez, a következtetések levonásához és az ítéletalkotáshoz, az egyes jelenségek értékeléséhez és a jelenségek közötti összefüggések felismeréséhez. Ebben a készségfejlesztő munkában építeni kell azokra a jártasságokra, képességekre, készségekre, amelyeket a tanulók az általános iskolai történelemtanítás során megszereztek. Ehhez szükséges a folyamatos és differenciált fölzárkóztatás legalább egy évre szóló megtervezése és gyakorlata. A készségfejlesztés feladatait – az elért készségfok és a tananyag kínálta lehetőségek figyelembevételével – hosszabb távra és arányosan kell megtervezni. Ennek a munkának fontos eleme az első évfolyamba hátrányokkal érkezők, illetve a későbbiekben elmaradók felzárkóztatása éppúgy, mint a történelem megismerésében kiválni képes, jól motivált, tehetséges tanulókkal való foglalkozás.

ELSŐ OSZTÁLY

Heti 2, évi 72 óra

TANANYAG

1. Az ősközösségi társadalom

kb. 5 óra

Az emberré válás folyamta. A természetes munkamegosztás. Zsákmányolás. A domesztikáció.

Az élelmiszertermelés megindulása, a neolit forradalom. A kézművesség kezdetei. Az embereknek a munkához, a termelt javakhoz és egymáshoz való viszonya. Az ősközösségi társadalom anyagi és szellemi kultúrája. A művészet. A mágia. A vallás és a művészet kezdetei.

2. Az első osztálytársadalom kialakulása az ókori Keleten

kb. 8 óra

A termelőerők fejlődése, a réz- és bronzművesség kialakulása.

A többletermék megjelenése, a magántulajdon és az osztályviszonyok kialakulása. Az ázsiai termelési mód.

A sumerek. A termelőerők és a gazdálkodás fejlődése Mezopotámiában. Az első városok. A főpap-királyok despotikus hatalma, az államszervezet felépítése és működése. A kezdetleges ókori keleti osztálytársadalom szerkezete. Hammurapi törvénykönyve.

Az öntözéses földművelésre épülő egyiptomi gazdaság és társadalom. Az egyiptomi birodalom kialakulása, államszervezete.

A bronz- és a vaskor korszakváltása.

A nem öntözésen alapuló keleti osztálytársadalmak: Kréta, Fönícia, Palesztina, Asszíria, India, Kína.

A tudomány, a vallás és a művészetek az ókori Keleten.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Az óbabiloni birodalom létrejötte.

3. Az ókori Görögország története

kb. 15 óra

Mükéné, Trója. A görög törzsek bevándorlása. Hellász természeti viszonyai. A poliszok kialakulása.

Spárta. A spártai társadalom, nevelés és erkölcs.

Athén. A köznép harcai az arisztokrácia ellen. Az athéni állam fejlődése (Drakon törvényei, Szólón alkotmánya, Peiszisztratosz türanniszja, Kleiszthenész reformjai).

Az antik termelési mód talaján kibontakozó klasszikus, árutermelő rabszolgaság (rabszolgák az ipari üzemekben és a mezőgazdaságban). A társadalom és a politikai intézmények. Az athéni állam Periklész idején. Az antik rabszolgatartó demokrácia és történelmi jelentősége.

A görög vallás. A tudományos gondolkodás kezdetei. A művészetek. A poliszrendszer válsága.

Nagy Sándor birodalma. A hellenizmus: gazdasági, társadalmi élet, államszervezet. A tudomány, kultúra és művészet.

A világ népei az időszámításunk kezdete táján.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Átmeneti gazdasági és társadalmi visszaesés. A vas használatának elterjedése és hatása. A gyarmatosítás gazdasági, társadalmi és politikai következményei. A görög-perzsa háborúk kora és eseményei. A Mediterraneum az i. e. III. század kezdetén.

4. Az ókori Róma története

kb. 15 óra

Itália természeti viszonyai, öslakossága. A királyság korának társadalma. Az etruszk uralom összeomlása. A római köztársaság államrendje. A plebejusok és az adórszolgaság. A patriciusok és plebejusok harca. Itália meghódítása.

A társadalom átrétegződése. A Földközi-tenger nyugati és keleti mendencéjének meghódítása. Az antik termelési mód talaján kibontakozó klasszikus római rabszolgatartó társadalom gazdasága: a rabszolgamunkán nyugvó árutermelő latifundiumok. Az ipar és a tengeri kereskedelem. A klasszikus római rabszolgatartó társadalom struktúrája.

A köztársaság válsága. A Gracchusok reformkísérlete. Marius és Sulla hadseregreformjai. Spartacus rabszolgaháborúja.

Caesar uralma. Octavianus monarchiája: a principátus. Belső reformok a rabszolgatartó társadalmi rend megszilárdítására. A birodalom kialakulása.

Gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok a császárság első századaiban. Vallás: a kereszténység.

A rabszolgatartó társadalom válsága. A rabszolgatartó társadalmi rend alapjának felbomlása. A népvándorlás következményei. A római birodalom területi kettészakadása; a nyugati rész gazdasági hanyatlása; a barbárok betelepülése a birodalomba; a nyugatrómai birodalom és a rabszolgatartó társadalmi rend bukása. Justinianus kísérlete a római birodalom helyreállítására.

Pannónia. Római örökségünk.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A szellemi élet: tudományok, művészetek. Az ókeresztény kultúra. Kísérlet a válság megoldására: Diocletianus dominatusa, Constantinus reformjai. A keletrómai birodalom gazdasága és kultúrája.

5. A korai feudalizmus (V–X. század)

kb. 11 óra

A feudális gazdaság- és tulajdonviszonyok kialakulása. A mezőgazdaság változásai, az ipar és a kereskedelem formái.

Nyugat-Európa társadalma a nyugatrómai birodalom bukása után. A feudális függés kibontakozása. A feudális uralkodó osztály és a hűbériség. A jobbágység kialakulása.

A frank birodalom. Az egyházi állam kialakulása. Nagy Károly birodalmának közigazgatása. A Karoling birodalom felbomlása. Nyugat-Európa politikai tagozódása, az új feudális államok.

Bizánc – kultúra, művészet.

A dél-szlávok betelepülése. A nyugati és a keleti szláv államok kialakulása. Az arab hódítás, az iszlám. Az arab társadalom és kultúra.

A magyar nép eredete, vándorlása. A honfoglalás. A politikai keretek, gazdálkodás, társadalom, szellemi élet.

A kora középkori műveltség.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A Kárpát-medence őstörténete, lakói a honfoglalás idején. A magyar őstörténet mondái.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Új anyag feldolgozására	kb. 54 óra
Kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 6 óra
Múzeumlátogatásra	kb. 2 óra
Ismétlésre, összefoglalásra	kb. 10 óra
Összesen:	72 óra

KÖVETELMÉNYEK

I. Tények

1. Kronológia

i. e. kb. 300 000	az ősember megjelenése
i. e. 5000–4000	a csiszolt kőszerszámok használata
i. e. IV. évezred vége	az állam létrejötte Mezopotámiában
<i>i. e. 2900 körül *</i>	<i>az egyiptomi állam létrejötte</i>
i. e. 1700 körül	Hammurapi törvénykönyve
i. e. II. évezred	Mükéné világkora
i. e. II. évezred vége	az égei vándorlás
i. e. VIII. század	a görög poliszok kialakulása
i. e. 776 körül	az első olimpiai játékok
i. e. 750 körül	Róma alapítása
i. e. VII–VI. század	az etruszok uralma Rómában
i. e. VII–VI. század	az arisztokrácia és a démosz küzdelme Athénben
i. e. 510 körül	a római köztársaság létrejötte
i. e. VI. század vége	a démosz győzelme Athénben
i. e. 480	görög győzelem a perzsák felett
<i>i. e. V. század közepe</i>	<i>az athéni demokrácia virágkora</i>
i. e. V. század vége	a peloponnészoszi háború
i. e. V–VIII. század	harc a plebejusok egyenjogúsításáért Rómában
i. e. 367	a Licinius-féle törvény
i. e. 336–323	Nagy Sándor uralkodása
i. e. III–II. század	küzdelem a Földközi-tenger római uralom alá vonásáért

* A dőlt betűs adatok az általános iskolai tananyagban már szerepeltek.

i. e. 146	Róma a Földközi-tenger medencéjének ura lett
i. e. 133	a Gracchusok mozgalmának kezdete
i. e. 73–71	a <i>Spartacus vezette rabszolgaháború</i>
i. e. 48–44	Caesar monarchiája
i. e. 31–i. sz. 14	Augustus principátusa
i. e. 10 körül	Pannónia római provincia lett
i. sz. 313	a keresztények vallásszabadsága
i. sz. 395	a római birodalom kettészakadása
i. sz. 476	a nyugatrómai birodalom bukása
V–X. század	a korai feudalizmus kora.
VI. század	Justiniánus törvénykönyve
481	a Merovingok uralkodásának kezdete
VII. század	a szlávok betelepülése a Balkánra
756	az egyházi állam megalakulása
VII–VIII. század	arab terjeszkedés
800	Nagy Károly császárrá koronázása
843	a verduni szerződés
VIII–IX. század	a keleti szláv államok létrejötte
895	a <i>honfoglalás</i>

2. Topográfia

Mezopotámia, Egyiptom, Fönícia, Kréta, Palesztina, Asszírnia, Perzsia, India, Kína;

Mükéné, Trója, Peloponnészosz, Spárta, Athén, Ölümpia, Milétosz, Dél-Itália, Thermopülé, Marathón, Szalamisz, Itália, Róma;

Karthagó, Szicília, a Földközi-tenger keleti medencéje, Philippi, Actium, Pannónia, Pompeji, a nyugatrómai birodalom (a legfontosabb római provinciák azonosítása a mai európai, ázsiai és afrikai területekkel), Pannónia és városai: Aquincum, Savaria, Gorsium, Sopiane;

Konstantinápoly, Bizánc;

a frank birodalom; Verdun, Németország, Franciaország, a pápai állam, Novgorod, Kijev, Oroszország, Mekka, Sevilla, Gibraltár;

Nyugat-Szibéria, Baskíria, Levédia, Etelköz, Kárpát-medence;

Merseburg, Augsburg.

A felsoroltakon kívül tudniuk kell a tanulóknak a földrajz tanterv topográfiai követelményeiben szereplő adatokat is.

II. Alapvető összefüggések

A tanulók értsék és tudják

- * – a munka döntő szerepét az *emberré válás* történelmi folyamatában;
- * – az emberi *munka* értékét, az emberi munka környezetalakító szerepét;
 - a *munkamegosztás* létrejöttének, a *magántulajdon* kialakulásának folyamatát;
 - a magántulajdon megjelenésével kialakuló ellentétek kibontakozását, az *osztályok* megjelenésének okait és szükségességét, az *uralkodó osztály* erőszakszervezetének, az *államnak* a kialakulását;
- * – az állam osztályérdektől függő funkcionálását;
- * – a *termelőerők* szakadatlan fejlődését, a termelőerők és *termelési viszonyok* összhangjának szükségességét és kölcsönhatását;
- * – az *alapvető osztályok* között kibékíthetetlen ellentétek vannak;
- * – hogy a *társadalomban*, akárcsak a természetben, a mennyiségi és minőségi változás nyomán a fejlődés az egyszerűbbtől a magasabb rendű felé halad;
- * – az egyes korok társadalmi mozgásában a *progresszív* és a *visszahúzó erőket*;
- * – a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés közötti összefüggéseket; értsék ezekben az összefüggésekben a *gazdaság* alapvetően meghatározó szerepét;
- * – hogy a történelem folyamán egyidejűleg különböző fejlettségű népcsoportok, államok léteztek;
- * – hogy az emberi együttélést, a társadalom életét jogi, erkölcsi normatívák és szokások is szabályozzák;
 - hogy az *ősközösségi társadalomban* a kezdetleges termelés és az egymásrautaltság határozza meg az emberek kapcsolatát;
 - a *vallási képzetek* forrása az emberek számára rejtett és ismeretlen természeti, társadalmi erőknek való kiszolgáltatottság és az a törekvés, hogy megszabaduljanak az emiatt kialakult félelemtől, szorongástól;
 - a *rabszolgamunka* kialakulását, amely a társadalmi munkamegosztást olyan fokra emelte, melyen létrejöhettek a modern emberi kultúrát is meghatározó anyagi és szellemi értékek;
 - az *antik termelési mód* fő vonásait, az ókori görög polisz és a római birodalom történetében a fejlődés fokozatait;

Az alapfogalmakat dőlt betűvel jelöljük az összefüggésekben.

- * A csillaggal jelölt összefüggések egyre bővülnek a négy év folyamán.

- * – az igazságos és az igazságtalan háború konkrét megnyilvánulási formáit; legyenek képesek a jelentősebb háborúkat jellegük szerint megítélni;
- hogy a társadalom életének továbbfejlesztését csak a rabszolgamunkánál korszerűbb termelésen alapuló *feudális termelési mód* biztosította;
- hogy a *feudális társadalomban* az osztályok viszonya és az emberek egymás közti kapcsolatai sajátosan újrendeződnek;
- hogy az új, a feudális társadalom megszilárdítása csak az új, a *keresztény ideológia* segítségével volt lehetséges.

MÁSODIK OSZTÁLY

Heti 2, évi 72 óra

TANANYAG

1. Az érett feudalizmus (XI–XV. század)

kb. 13 óra

A világ népei 1000 körül.

A termelőerők fejlődése Nyugat-Európa mezőgazdaságában. Az egyszerű áruterelés és a pénzgazdálkodás kibontakozása, következményei. A szabad költözködésű jobbágyság kialakulása. A középkori városok jogállása és intézményei. A céhes ipar, a kézműipari technika, a kereskedelem.

A pápaság és a császárság hatalmi harcai.

Eltérő ütemű gazdasági és társadalmi fejlődés Európa térségeiben.

A rendi fejlődés Nyugat- és Közép-Kelet-Európában; a rendi monarchia. Eretnekmozgalmak és parasztfelkelések. A kelet-európai népek fejlődésének sajátosságai, küzdelmük a német terjeszkedéssel, a mongol és az oszmán–török hódítással szemben. Az egységes orosz állam kialakulása.

A vallásos világkép, a tudomány. A román és a gótikus építészeti művészet. A reneszánsz és a humanizmus. A mindennapi élet – életmód.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A keresztes háborúk gazdasági, társadalmi okai, hatása. A Kijevi Rusz.

2. Magyarország a korai és az érett feudalizmus korában

kb. 13 óra

A feudális rend feltételeinek kialakulása. Géza bel- és külpolitikája. István egyház- és államszervezése.

A feudális rend megszólárdulása. I. László és Kálmán.

A feudális gazdálkodás és a feudális társadalom a XI–XIII. században. Külpolitikai kapcsolatok a XI–XIII. században. Az Aranybulla-mozgalom. A nemesi vármegyrendszer kezdetei. IV. Béla kísérlete a királyi hatalom megerősítésére. Az ország újjáépítése a tatárjárás után. Feudális széttagoltság a XIII. század második felében. A jogilag egységes jobbágyság kialakulása.

A korai feudalizmus anyagi és szellemi kultúrája Magyarországon. A mindennapi élet – életmód. A művelődés. A román és a gótikus művészet Magyarországon.

Az árutermelés és a pénzgazdálkodás kialakulása, a városok, az ipar és a kereskedelem fejlődése. A feudális állam újjászervezése Károly Róbert alatt; pénzügyi és katonai reformjai, külpolitikája. A rendi fejlődés kezdetei, a bárói ligák. Az 1437. évi parasztfelkelés. Harc a török hódítók ellen Hunyadi János vezetésével. Kísérlet a rendi monarchia megteremtésére. A központosítás gazdasági, társadalmi és politikai bázisa. Mátyás bel- és külpolitikája. A királyi hatalom hanyatlása Mátyás halála után. Az 1514. évi parasztháború. Az önálló magyar állam összeomlása.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A magyar humanizmus és reneszánsz.

3. A feudalizmus bomlása és a kapitalizmus kialakulása

kb. 14 óra

A világ képe a XV–XVI. század fordulóján. A nagy földrajzi felfedezések és hatásuk. Az eredeti tőkefelhalmozódás. Az ipar formái. A reformáció és irányzatai. A német parasztháború. Az ellenreformáció. Az angol és a francia abszolutizmus. Hollandia, a tőkés mintaország. A feudalizmus megmerevedése Kelet-Európában: a „második jobbágyság,.. Az angol polgári forradalom. Cromwell diktatúrája, az alkotmányos monarchia. A Habsburg abszolutizmus és a 30 éves háború.

A felvilágosodás társadalom- és államelmélete, a felvilágosodott abszolutizmus. Abszolút állam Nagy Péter Oroszországában.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A barokk. A spanyol világbirodalom és a németalföldi szabadságharc.

4. Magyarország a késői feudalizmus korában

kb. 14 óra

Magyarország három részre szakadása. A három részre szakadt ország gazdasági, társadalmi, politikai, demográfiai, művelődési viszonyai. A második jobbágyság Magyarországon. A reformáció és ellenreformáció. Rendi küzdelmek és függetlenségi harcok. Erdély „aranykora”. Rendi ellenállási mozgalom: Zrínyi harca az önálló Magyarorszáért. A török kiűzése – ennek gazdasági, társadalmi és politikai következményei. A Rákóczi szabadságharc. A nemzeti egység és korlátai. A rendi konföderáció. A kuruc hadsereg. A vereség okai.

A Habsburg abszolutizmus hatalmi szervezetének újjászervezése Magyarországon. A Pragmatica Sanctio: A közigazgatás, az igazságszolgáltatás átszervezése. A telepítések és következményei. A majorsági gazdálkodás kiszélesedése, a jobbágyság helyzete és harcai. A Habsburgok gazdaságpolitikája. A felvilágosodott abszolutizmus Magyarországon Mária Terézia és II. József idején.

A társadalom változásai, az életmód, a művelődés.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Harc a török terjeszkedés ellen; végvári harcok. Wesselényi. A kuruc mozgalom kezdetei. Thökölyfejedelemsége. Magyarország demográfiai viszonyai a XVIII. században.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Új anyag feldolgozására	kb. 54 óra
Kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 6 óra
Múzeumlátogatásra	kb. 2 óra
Ismétlésre, összefoglalásra	kb. 10 óra
Összesen:	<u>72 óra</u>

KÖVETELMÉNYEK

I. Tények

1. Kronológia

972	Géza fejedelem lesz
1000	a magyar állam alapítása
1000–1038	I. István uralkodása
XI–XV. század	a virágzó feudalizmus kora
1077–1095	I. László uralkodása
1095–1116	Kálmán uralkodása
1215	az angol aranybulla
1222	az Aranybulla kiadása
1235–1270	IV. Béla uralkodása
1240 körül	a tatárok betörése Kelet-Európába
1241*	a <i>muhi csata</i>

* A dőlt betűs adatok az általános iskolai tananyagban már szerepeltek.

1265	az első rendi országgyűlés Angliában
1301	az Árpád-ház kihalása
1302	az első rendi országgyűlés Franciaországban
1308–1342	Károly Róbert uralkodása
1351	az Aranybulla megújítása <i>az ősiség törvénye</i> <i>a kilenced törvénye</i>
1356	a német aranybulla
1358	Jacquerie
1381	Wat Tyler felkelése
a XIV. századtól	a török terjeszkedése a Balkánon
1387–1437	Zsigmond uralkodása
1415	a konstanzi zsinat; Husz János megégetése
1437	<i>az erdélyi parasztfelkelés</i>
1453	a török elfoglalja Konstantinápolyt
1456	<i>a nándorfehérvári diadal</i>
1458–1490	Hunyadi Mátyás uralkodása
1492	<i>Amerika felfedezése</i>
1514	<i>Dózsa parasztháborúja</i>
1517	a reformáció kezdete
1526	<i>a mohácsi csata</i>
1538	a váradi béke
1514	<i>Budát elfoglalja a török, Magyarország három részre szakad</i>
XV–XVII. század	a feudalizmus felbomlásának kora
1588	a nagy armada legyőzése
1604–1606	Bocskai fejedelemsége
1606	a bécsi béke
1609	Hollandia elnyeri függetlenségét
1613–1629	Bethlen fejedelemsége
1618–1648	a harmincéves háború
1622	a nikolsburgi béke
1640–1688	az angol polgári forradalom
1663–64	Zrínyi Miklós hadjáratai
1686	<i>Buda visszafoglalása a töröktől</i>
1699	a karlócai béke
1703–1711	<i>a Rákóczi-szabadságharc</i>
1707	az ónodi országgyűlés
1711	a szatmári béke
1722/23	Pragmatica Sanctio

1740–1780
1767
1780–1790

Mária Terézia uralkodása
az úrbéri rendelet kiadása
II. József uralkodása

2. Topográfia

Csehország, Lengyelország, Esztergom, Nyugat-Európa, Közép-Európa, Kelet-Európa, Balkán, Velence, Genova, Firenze, Kijev, Német-Római Császárság, Flandria, Lippány, Csud-tó, Kolumbusz és Magellán útja, Mexikó, Peru, Wittenberg, Genf, Németalföld, Amsterdam, Hollandia, Skócia, Írország, London, Nagy-Britannia, Balti-tenger, Fekete-tenger, Poltova, Észak- és Dél-Amerika, Muhi, Halics, Buda, Pest, Kolozsvár, Nándorfehérvár, Temesvár, Havasalföld, Moldva, Szlavónia, Horvátország, Dalmácia, Kolozsmonostor, Kápolna, Hunyad, Mohács, Eger, Drégely, Szigetvár, Kőszeg, Bécs, Erdély, Partium, Felvidék, Szentgotthárd, Vasvár, Hegyalja, Szécsény, Ónód, Szatmár, Pozsony, Határőrvidék, Trencsén.

A tanulóknak a felsoroltakon kívül tudniuk kell a földrajzi tanterv topográfiai követelményeiben szereplő adatokat is.

II. Alapvető összefüggések

A tanulók értsék és tudják:

- a termelőerők fejlődésének következménye a *természeti gazdálkodás* bomlása, illetve az (*egyszerű*) *áruterelés* és a *pénzgazdálkodás* kialakulása;
- a felesleg felhalmozódása meggyorsította a *mezőgazdaság* és a *kézműipar* különválását, továbbá a *városoknak* mint az ipar és kereskedelem központjainak létrejöttét;
- az áruterelés és a pénzgazdálkodás következtében létrejött a *jogilag egységes jobbágyosztály*, s megkezdődött a parasztság vagyoni differenciálódása;
- hogy a *földesúr* és a *jobbágy* ellentéte különböző formákat ölt a szolgáltatások megtagadásától a parasztfelkelésig;
- az antifeudális mozgalmak többnyire vallási köntösben jelentkeznek;

Az alapfogalmakat dőlt betűvel jelöljük az összefüggésekben.

* A csillaggal jelölt összefüggések egyre bővülnek a négy év folyamán.

- hogy az alapvető osztályok ellentétén kívül ellentétek vannak, illetve időleges szövetségek létesülnek a feudális társadalom uralkodó osztályán belül az egyes rétegek és a kialakuló *polgárság* között;
- a városi polgárság növekvő pénzszolgáltatásai biztosítottak lehetőséget a királytól függő zsoldos hadsereg és a központilag irányított (fizetett tisztviselőkből álló) hivatalszervezet létrehozására, a *rendi monarchia* megteremtésére;
- hogy a magyar történelmi fejlődés az európai, ezen belül a sajátos kelet-európai fejlődés része;
- hogy a feudális magyar állam megalapítása hozzájárult népünk fennmaradásához és kereteket teremtett további feudális fejlődéséhez;
- a centralizációt Magyarországon a külső veszély, a török támadás is szükségessé tette;
- hogy a *központosítás* eredményeinek szétrombolása és az uralkodó osztályon belüli *anarchia* nemcsak a jobbágyság terheinek mértéktelen növekedéséhez vezetett, hanem az ország létét is fenyegette;
- hogy az önálló magyar állam összeomlásának okai a gazdasági, társadalmi, a kül- és belpolitikai helyzetben találhatók meg;
- hogy a feudalizmus bomlása, valamint a *kapitalizmus* kialakulása és győzelme időszakában a termelőerők fejlődése meggyorsult;
- a *földrajzi felfedezések* és az *eredeti tőkefelhalmozás* kapcsolatát;
- hogy az eredeti tőkefelhalmozás létrehozta a kapitalizmus feltételeit;
- * – hogy az új anyagi szükségletek jelentkezése forradalmasítja a termelőerőket; ekkor a fejlődést akadályozó régi termelési és politikai viszonyokat újakkal kell felváltani;
- az eredeti tőkefelhalmozás korában létrejött a feudális állam legfejlettebb formája, az *abszolút monarchia*, amely a *merkantilista gazdaságpolitika* révén is elősegítette az egységes *nemzeti piac* kialakulását, a *burzsoázia* gazdasági megerősödését;
- a kelet-európai országokban az abszolutizmus nem, vagy csak később jött létre, s főként a földesúri osztályra támaszkodott; Kelet-Európában nem egységes *nemzeti államok*, hanem soknemzetiségű országok alakultak ki;
- hogy a *felvilágosodás* eszméiben a polgárságnak a feudális társadalom megváltoztatására irányuló törekvései jelentkeznek;
- * – a társadalmi *forradalom* csak akkor mehet végbe, ha a társadalom belső ellentmondásai a robbanásig kiéleződnek, s olyan *társadalmi-politikai válság* alakul ki, amelyben az erőviszonyok az elnyomott, a haladó társadalmi osztályok javára változnak meg, s ezek az erők

széles tömegbázisra támaszkodva magukhoz ragadják a politikai harcban a kezdeményezést;

- * — a forradalom az *osztályharc* legmagasabb és legfejlettebb formája;
- a *polgári forradalmak* megnyitották az utat a termelőerők gyökeres átalakulása, az *ipari forradalom* kibontakozása előtt;
- hogy Magyarország fennmaradását csak a török- és Habsburg-ellenes küzdelem biztosította, a harcban jelentős szerepe volt az erdélyi fejedelemségnek;
- a késői feudalizmus időszakában — más kelet-európai országokhoz hasonlóan — Magyarországon is uralkodóvá vált a „*második jobbágy-ság*” rendszere;
- a magyarországi gazdasági és társadalmi fejlődés eltorzulásának következményeit a másfél évszázados török uralom nagymértékben súlyosbította, a török hódítás a termelőerők nagyarányú pusztulását idézte elő;
- a török kiűzése után a Habsburg-abszolútizmus rendszere a magyarországi társadalom valamennyi osztályát fenyegette; a Rákóczi-szabadságharcban így létrejöttek az ellentétes érdekű osztályok nemzeti összefogásának és ideiglenes együttműködésének a feltételei;
- a XVIII. században Magyarországon a termelőerők jelentékeny mértékben fejlődtek, ugyanakkor a telepítések és a bevándorlások eredményeképpen a magyarság számszerű kisebbségbe szorult a Kárpát-medencében;
- hogy a Habsburgok *felvilágosult abszolútizmusa* előremutató tendenciákat is rejtett magában.

HARMADIK OSZTÁLY

Heti 2, évi 72 óra

TANANYAG

1. A kapitalizmus győzelme. A nagy francia forradalom és az ipari forradalom. A nemzetközi munkásmozgalom kezdetei (1789–1848) kb. 11 óra

Az emberi jogok, jogfilozófiák.

Függetlenségi háború Amerikában.

A nagy francia forradalom. A jakobinus diktatúra. A thermidori konvent. A direktórium. A császárság. Napóleon háborúi. A Szent Szövetség.

Az ipari forradalom. Az ipari forradalom gazdasági és társadalmi hatása. Demográfiai robbanás. A társadalmi szerkezetben végbement változások. A klasszikus kapitalizmus kibontakozása. A burzsoázia állama, politikai intézményei, életmódja, gondolkodása. Liberalizmus, nacionalizmus. A nemzeti kultúrák születése.

A nemzetközi munkásmozgalom kezdetei

A tőkés kizsákmányolás. A munkásosztály helyzete, harcainak kezdete. Az első munkásmozgalmak. A tőkés és a munkás antagonisztikus ellentéte. Marx és Engels fellépése. A Kommunista Kiáltvány tanítása az osztályharcról, a munkásosztály történelmi hivatásáról, a kommunista társadalomról (forrásfeldolgozás). A tudományos szocializmus főbb részei.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A francia abszolutizmus válsága; a forradalmi háború. Az ipari forradalom és az adott iskolatípus szakmájának története. Az 1848–49. évi polgári forradalmak. Felszabadító mozgalmak Latin-Amerikában.

Marx és Engels saját koráról (forrásfeldolgozás). Európa és a világ képe a XIX. század közepén (világgazdaság, urbanizáció, az emberek közötti kapcsolatok átrendeződése, életmód, a nemzeti kultúrák kibontakozása).

2. A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon (1790–1849) kb. 9 óra

A magyar jakobinus mozgalom.

Gazdasági és társadalmi viszonyok a XIX. század első felében.

Széchenyi fellépése, programja és gyakorlati munkássága.

Az 1832–36. évi országgyűlés, harc Kossuth vezetésével a polgári átalakulásért és a nemzeti függetlenségért.

A magyar reformpolitika és a nemzetiségek.

Az 1848-as pesti forradalom. Az áprilisi törvények.

A Batthyány-kormány politikája. A szeptemberi fordulat.

Jellasics támadása. Szabadságharc és önvédelmi háború. A magyar forradalom katonai sikerei 1849 tavaszán.

A Függetlenségi Nyilatkozat. A cári intervenció és a szabadságharc leverése.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Magyarország a napóleoni háborúk idején. I. Ferenc önkényuralma. A reformmozgalom kezdetei. Az irodalom és a művészet a reformkorban. Életmód, osztályok és rétegek életmódja.

3. A szabadversenyos kapitalizmus és az imperializmus kialakulása és ellentmondásai. A nemzetközi munkásmozgalom (1848–1914)

kb. 10 óra

A Habsburg birodalom a XIX. század első felében.

Európa és Közép-Kelet-Európa az 1848-as forradalmak után. Nemzeti mozgalmak. Az egységes német és olasz állam létrejötte. A társadalom fejlődése. Az I. Internacionálé megalakulása és tevékenysége.

Polgárháború az USA-ban.

A párizsi kommün. A kommün harcai és történelmi jelentősége.

Az imperializmus kialakulásának okai: a tőke és a termelés koncentrációja. (Forrásfeldolgozás Lenin műve alapján.) A monopolszervezetek létrejötte, az extraprofitra való törekvés, a gyarmatosítás, a tőkekivitel, az egyenlőtlen fejlődés, a világ gazdasági újrafelosztása.

Az imperializmus sajátos vonásai a legfejlettebb országokban (Nagy-Britannia, USA, Franciaország, Japán, Németország). Kelet-Európa az imperializmus korai időszakában.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A munkásosztály helyzete.

Az I. Internacionálé., az „Alapító üzenet”. Ázsia és Latin-Amerika népei a XIX. század közepén. A nemzetközi viszonyok áttekintése a XIX. és a XX. század fordulóján.

Ázsia, Afrika, Közép- és Dél-Amerika, valamint Ausztrália népei a XIX–XX. század fordulóján.

4. A kapitalizmus kibontakozása és az imperialista fejlődés kezdetei Magyarországon (1849–1914)

kb. 10 óra

A Habsburg önkényuralom. A Bach-rendszer. A kiegyezés Ausztria és Magyarország között. A dualizmus rendszere. A nemzetiségi törvény. A tőkés fejlődés kibontakozása Magyarországon. A hitelszervezet kialakulása. A kapitalista fejlődés az iparban, a gyáripár fejlődése. A kapitalista agrárgazdaság kialakulása.

A munkásosztály létviszonyai. A magyarországi munkásmozgalom kezdetei. Az első munkásszervezetek kialakulása. A Magyarországi Általános Munkáspárt. Az MSZDP megalakulása, programja, tevékenysége. A monopol-szervezetek kialakulása Magyarországon. Az imperializmus fejlődésének sajátosságai az Osztrák–Magyar Monarchiában.

A dualizmus válsága. A Monarchia bel- és külpolitikája. A társadalom a századfordulón; a munkásosztály harcai, a paraszti osztályharc.

A nemzetiségi kérdés kiéleződése.

Művelődés. Az adott iskolatípus szakmatörténeti előzményei.

KIFGÉSZÍTŐ ANYAG

Válaszúton a magyar társadalom: forradalom vagy kiegyezés.

A társadalom változásai Közép- és Kelet-Európában.

Magyarország népességének alakulása, városiasodása. Pest–Buda egyesítése, fejlődése. Életmódváltozás, a társadalom különböző rétegeinek életmódja, erkölcsi normatívái, szokásrendje.

Frankel Leo.

Polgári ideológiák a Monarchiában.

5. Az első világháború. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a forradalmi fellendülés korszaka (1914–1923)

kb. 8 óra

Az imperializmus hatása a társadalom szerkezetére, a politikai viszonyokra és a nemzetközi munkásmozgalomra. Az önálló munkáspártok megalakulása. A II. Internacionálé tevékenysége. Irányzatok a II. Internacionáléban (baloldal, centrizmus, revizionizmus).

A leninizmus kialakulása és a forradalmi munkásmozgalom megszületése. Az 1905–1907. évi oroszországi polgári demokratikus forradalom.

A háború kitörésének okai, jellege. A nemzetközi munkásmozgalom a háború idején.

A bolsevikok és a forradalmi baloldal harca a háború ellen. A forradalmi válság kibontakozása Oroszországban. Az 1917-es februári polgári demokratikus forradalom győzelme. A kettős hatalom. Az áprilisi tézisek (forrásfeldolgozás). A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a szocialista államszervezet kiépítésének kezdetei. A békéről, a földről, a ha-

talomról szóló dekrétumok. Lenin szerepe a forradalomban. Az I. világháború befejezése. A versailles-i—washingtoni békerendszer. Harc az ellenforradalmi és intervenciók ellen. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentősége.

A Kommintern megalakulása és programja. Forradalmi hullám Európában; forradalom Németországban.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A háború eseménytörténete, a hátszág élete.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom fegyveres előkészítése. Magyar internacionalisták az októberi forradalomban.

6. A Monarchia összeomlása. Forradalmak Magyarországon (1918–1919)

kb. 6 óra

Magyarország az első világháborúban. A Monarchia felbomlásának folyamata. Az 1918. évi magyar polgári demokratikus forradalom jellege és sajátos vonásai. A köztársaság kikiáltása.

A soknemzetiségű Magyarország felbomlása. A Károlyi-kormány politikája és intézkedései. A KMP megalakulása. A Vyx-jegyzék — a kormány lemondása.

A Tanácsköztársaság létrejötte. Nemzetközi helyzete.

A Tanácsköztársaság tevékenysége a szocializmus megvalósításáért. Honvédó háborúja, belső helyzete. Leverésének okai. Jelentősége.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért. A Tanácsköztársaság művelődéspolitikája.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Új anyag feldolgozására	kb. 54 óra
Kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 6 óra
Múzeumlátogatásra	kb. 2 óra
Ismétlésre, összefoglalásra	kb. 10 óra

Összesen: 72 óra

KÖVETELMÉNYEK

I. Tények

1. Kronológia

1769	Watt gőzgépe
1789–1794	a nagy francia polgári forradalom
1793–1794	a jakobinus diktatúra
1794–1795	a magyar jakobinus mozgalom
1812	Napóleon oroszországi hadjárata
1815	Napóleon bukása a bécsi kongresszus
1818–1883	Marx Károly
1820–1895	Engels Frigyes
1831–1848	reformkor Magyarországon
1830	a Hitel megjelenése
1832–1836	az első reformkori országgyűlés Pozsonyban
1848	a Kommunista Kiáltvány megjelenése forradalmak Közép-Európában <i>forradalom Pesten</i>
1848. március 15.*	a pákozdi győzelem
1848. szeptember 29.	a világosi fegyverletétel
1849. augusztus 13.	a <i>Függetlenségi Nyilatkozat</i> kiadása
1849. április 14.	az aradi vértanúk kivégzése
1849. október 6.	úrbéri pátens
1853	az I. Internacionálé megalakulása
1864	polgárháború az USA-ban
1860–1865	a német egységes állam létrejötte
1870	<i>párizsi kommün</i>
1871	a kiegyezés
1867	az Általános Munkásegylet megalakulása
1868	a Magyarországi Általános Munkáspárt megalakulása
1880	a II. Internacionálé megalakulása
1889	a <i>Magyaországi Szociáldemokrata Párt</i> megalakulása
1890	polgári demokratikus forradalom
1905–1907	Oroszországban
1912. május 23.	„vérvörös csütörtök”

* A dőlt betűs adatok az általános iskolai tananyagban már szerepeltek.

1914–1918	az első világháború
1917. február	a polgári demokratikus forradalom győzelme Oroszországban
1917. október 25.	a NOSZF győzelme
1917	az újkor vége, a legújabbkor kezdete
1918. október 31.	a polgári demokratikus forradalom győzelme Magyarországon
1918. november	a németországi forradalom kirobbanása
1918. november 24.	a KMP megalakulása
1919. március 21– augusztus 1.	a Magyar Tanácsköztársaság

2. Topográfia

USA, Párizs, Borogyino, Olaszország, Szicília, Solferino, Németország, Elzász-Lotharingia, Piemont, Lombardia, Nápoly, Königrätz, Lipcse, Waterloo, Oroszország, Poroszország, Ausztria, Trier, Barmen, Manchester, Törökország; Berlin, Pákozdi, Ozora, Nagyszeben, Kápolna, Isaszeg, Szolnok, Nagysalló, Vác, Világos, Arad; Ázsia, Afrika, Osztrák–Magyar Monarchia, Balkán; a központi hatalmak és az antant államai; Bosznia–Hercegovina, Viharsarok, Szentpétervár, Moszkva, Kassa, Eperjes, Szolnok, Salgótarján, Miskolc, Makó, Hódmezővásárhely.

A tanulóknak a felsoroltakon kívül tudniuk kell a földrajz tanterv topográfiai követelményeiben szereplő adatokat.

II. Alapvető összefüggések

A tanulók értsék és tudják:

- hogy a *termelőeszközök tőkés tulajdona* és a *bérmunka* az új termelési viszonyok meghatározója, s hogy a tőkés tulajdon az oka az embereknek a termelőeszközökhöz, a megtermelt javakhoz és egymáshoz való viszonyuk megváltozásának, ebből adódóan a kizsákmányolás új formájának, amely az *értéktöbblet* kisajátításában jelentkezett;
- hogy a társadalom megnövekedett szükségletének kielégítését a *manufaktúrális termelés* technikai színvonala nem tette lehetővé; szükségessé vált az ipari termelőerők forradalmi átalakulása és a termelés *gyári* megszervezése;

- hogy a burzsoázia érdekében állott a termelőeszközök fejlesztése, ezért a *klasszikus kapitalizmusban* a „burzsoázia felettébb forradalmi szerepet” tölt be;
- hogy az 1848-as forradalmak után a kapitalizmus világrendszerre vált;
- hogy a tőkés kizsákmányolás ellen a *proletariátus* létevel együtt kezdi meg a harcot, amely a tőkés termelés kibontakozásával egyre szervezettebb formákat ölt és átfogja a proletariátus tömegeit;
- * – hogy a *kizsákmányolás* forrásait a kiteljesedett tőkés termelési viszonyok konkrét, tudományos elemzése révén a *dialektikus és materialista társadalomszemlélet* talajáról lehet feltárni;
- hogy Marx és Engels felismerte és megfogalmazta a kapitalizmus gazdasági alaptörvényét, az *értéktöbblettörvényt*, megteremtette a proletariátus kizsákmányolás alóli felszabadításának és a tőkés társadalom megdöntésének *tudományos, forradalmi elméletét*;
- * – hogy a *munkásosztály* történelmi feladata a kapitalizmus megdöntése, a kizsákmányolás megszüntetése és a kollektív tulajdonon alapuló, *osztály nélküli társadalom* megteremtése;
- hogy Magyarország polgári átalakulásáért és a nemzeti függetlenség kivívásáért folyó harc szükségszerűen összefonódott; a polgárság fejletlensége következtében ezt a küzdelmet politikailag a *köznemesség* vezette;
- hogy Széchenyi István azért vált a *reformkor* egyik legnagyobb alakjává, mert felismerte kora magyar társadalmának ellentmondásait, elméleti és gyakorlati tevékenységével példát is mutatott azok megoldására; a magyar társadalom Széchenyi által felismert ellentmondásai a reformok útján nem voltak megoldhatók; Kossuth Lajos politikájában eljutott a *jobbágyság és a nemesség érdekei egyesítésének*, valamint a nemzeti függetlenség kivívásának követeléséhez;
- hogy a *liberális nemesség* a nacionalizmus hordozója, és ezért a *nemzetiségekkel* szembeni politikája ellentmondásos;
- hogy a *polgári átalakulásért* és a *nemzeti függetlenségért* folyó küzdelem szükségszerűen vezetett el a márciusi forradalomhoz; a forradalom eredményeinek kivívásában jelentős szerepe volt a néptömegeknek;
- hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverésének legfőbb oka a külső katonai *intervenció* túlereje volt;
- hogy az 1848–49-es forradalom és *szabadságharc* a magyar nép szabadságküzdelmeinek egyik legfontosabb állomása volt; céljainak

Az alapfogalmakat dőlt betűvel jelöljük az összefüggésekben.

* A csillaggal jelölt összefüggések egyre bővülnek a négy év folyamán.

- jogosságát, harcának igazát népünk további küzdelmei és forradalmi hagyományai igazolják;
- hogy szabadságharcunk leverése mégsem vezetett a forradalom alapvető vívmányainak felszámolásához;
 - hogy a természettudományok fejlődésének eredményeként megszületett technikai találmányok ipari alkalmazása a termelés fejlődését gyorsította; a modern technikát alkalmazó új tőkés hatalmak gyors ipari fejlődésük révén a régebbi tőkés hatalmak versenytársaivá váltak;
 - hogy a *tőkés versenyben megnyilvánuló konkurrenciaharc*, valamint a *túltermelési válságok* meggyorsították a *tőkekoncentrációt* és a *-centralizációt*, amelynek eredményeként a kapitalizmus *szabadverseny* korszakából átlépett a monopóliumok uralmába, az *imperializmusba*;
 - hogy a kapitalizmus kialakulásának korában nemzeti keretek között és nemzetközi méretekben egyaránt kiéleződött a tőke és a munka közötti ellentmondás;
 - a *tudományos szocializmus* eszméinek egyidejű térhódítása szükségessé és lehetővé tette a proletariátus osztályharcának megszervezését és irányítását; az *önálló munkáspárt*, illetve tevékenységüket ideológiailag összehangoló nemzetközi szervezet, a II. Internacionálé politikai tényezővé vált;
 - hogy Marx és Engels halála után az osztályharcról szóló marxi tanítást tagadó nézetekkel folyó eszmei küzdelemben a nemzetközi munkásmozgalom forradalmi központja Nyugat-Európából Oroszországba helyeződött át; Lenin fellépésével megindult a harc az orosz kapitalizmust megsemmisítő *proletárforradalom* előkészítéséért;
 - hogy a *kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése*, az imperializmus létrejötté s ebből következően a nagyhatalmak érdekellentéteinek kiéleződése vezetett az első világháborúhoz;
 - hogy a háború a *világ területi újrafelosztására* irányult;
 - hogy a Párizs környéki imperialista és igazságtalan békerendszer a második világháború csíráit hordta magában;
 - hogy az imperialista világháború végsőkig kiélezte az oroszországi társadalom valamennyi ellentmondását, s ez szükségképpen társadalmi robbanáshoz, forradalomhoz vezetett;
 - hogy a NOSZF győzelme a munkásosztály nemzetközi sikerévé vált, és jelentősen hozzájárult a forradalmi harc nemzetközi fellendüléséhez;
 - hogy a NOSZF igazolja a *szocialista forradalom* egy országban való győzelmének lehetőségét, s hogy a győzelem a kapitalizmus kizárólagos uralmának végét, egyúttal a *kapitalizmus általános válságának* kezdetét is jelentette;

- hogy a levert forradalom és szabadságharc után a magyarországi társadalom kapitalista fejlődését a *kiegyezés* keretei biztosították és szabták meg;
- hogy a magyarországi társadalom kapitalista átalakulását a *dualista államszervezet* segítette elő;
- hogy a tőkés–földbirtokos államszervezet kiépítése, a gazdaság kapitalista átalakulása, a hazai munkásmozgalom kibontakozása és a nemzetiségi kérdés kiéleződése között ok–okozati összefüggések álltak fenn;
- hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása a hazai ipari proletáriátus önálló politikai erővé válását jelentette; programjával és tevékenységével jelentős eredményeket ért el a munkásosztály szervezésében, nevelésében, valamint a szocializmus eszméinek terjesztésében;
- hogy a magyar monopolkapitalizmus kialakulását és a *finánc*tőke mozgási lehetőségeit az Osztrák–Magyar Monarchián belül kialakult gazdasági, társadalmi és államjogi viszonyok döntően befolyásolták, az érdekközösség felbomlása vezetett el a dualizmus válságának kiéleződéséhez;
- hogy az első világháború kiélezte az Osztrák–Magyar Monarchia belső ellentmondásait, a háborús vereség siettette a magyarországi társadalom megoldatlan problémáinak forradalmi megoldását;
- hogy a *polgári demokratikus forradalom* kísérletet tett a magyar társadalmi ellentmondások feloldására, a továbbfejlesztés azonban a proletárforradalomra hárult;
- hogy a Magyar Tanácsköztársaság megszületése a magyar munkásosztály forradalmi harcának győzelme volt, államrendje és intézkedései a társadalom szocialista átalakítására irányultak, e cél megvalósítását azonban a belső erőviszonyok alakulása és a külső katonai intervenció megakadályozta;
- hogy a szocialista forradalomban a hatalom megragadása csak az első lépés, amelynek segítségével a győztes proletáriátus szétzúzhatja a régi államgépezetet, és megteremtheti az új államhatalmat: a *proletárdiktatúrát*, valamint a *szocialista termelési viszonyokat*.

NEGYEDIK OSZTÁLY

Heti 2 óra, évi 64 óra

TANANYAG

1. A kapitalizmus általános válsága. A szocializmus építése a Szovjetunióban

kb. 10 óra

A kapitalizmus ideiglenes stabilizációja. A polgári demokráciák bel- és külpolitikai törekvései. A polgári ideológiák. Az olasz és a japán fasizmus jellemzői. A gazdasági világválság. A válság hatása az USA-ra és Nyugat-Európára. A fasizmus hatalomra jutása és a fasiszta állam kiépítése Németországban. A fasiszta törekvések, fasiszta ideológia. A Komintern VII. kongresszusa.

Harc az ellenforradalmi és intervenciók erők ellen Szovjet-Oroszországban. A szovjet hatalom győzelme az egész országban. A NEP. A népgazdaság helyreállítása. A Szovjetunió megalakulása. A szocializmus építése a Szovjetunióban. A Szovjetunió bel- és külpolitikája, fejlődésének eredményei. A személyi kultusz.

A szocialista kulturális forradalom.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A lipcsei per.

A népfrontpolitika talaja, sikerei Franciaországban.

Harc a fasizmus ellen Spanyolországban.

A Népszövetség. A benemavatkozási politika.

A szocialista társadalom képe a harmincas években.

2. Az ellenforradalmi korszak Magyarországon (1919–1939)

kb. 7 óra

Az ellenforradalom győzelme, programja, jelszavai és ideológiája. A trianoni békeszerződés. A konszolidált ellenforradalom.

Az ellenforradalmi rendszer fő vonásai és a hatalom struktúrája. A KMP, az MSZMP, az SZDP, a szakszervezetek a húszas években.

A politikai válság. A munkásmozgalom a válság időszakában. A konszolidáció összeomlása.

Kísérlet a totális fasiszta diktatúra magyarországi kiépítésére. A népfront-politika kezdetei Magyarországon.

Magyarország nemzetgazdasága a két világháború között. A társadalom szerkezete, a lakosság életmódja.

Magyarország kül- és belpolitikája a második világháború előtti években.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A gazdasági válság Magyarországon. A magyar tudomány, művelődési viszonyok, irodalmunk és művészetünk fejlődése.

3. A második világháború (1939–1945). Magyarország részvétele a második világháborúban. Hazánk felszabadítása kb. 8 óra

Háborús tűzfészek. A hitleri Németország agresszív politikája. A Szovjetunió harca a békéért, a kollektív biztonságért a második világháború előtt.

Közép-Kelet-Európa országai a második világháború éveiben.

A második világháború okai, kezdete. A „furcsa háború”. A fasiszta agresszió kiszélesedése. A Szovjetunió megtámadása. A moszkvai csata.

Az antifasiszta koalíció létrejötte. Teherán, Jalta, Potsdam. A sztálingrádi csata, fordulat a háború menetében.

Magyarország támadása Jugoszlávia ellen. Magyarország hadbalépése a Szovjetunió ellen. A voronyezsi csata. A Kállay-kormány politikája. A KMP és a haladó erők küzdelme a háború ellen. A szovjet hadsereg ellentámadásai és főbb hadműveletei a sztálingrádi csata után. A második front.

Hazánk német megszállása. Hazánk gazdasági és társadalmi helyzete, népünk élete a háború éveiben. A Magyar Front megalakulása és tevékenysége. A nyilas rémuralom. A magyar ellenállás, magyarok a világ ellenállási mozgalmában. A fasiszta rémtettei a megszállt országokban.

A fasiszta Németország szétzúzása. A második világháború jellege, összevetése az első világháborúval.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

Az antifasiszta ellenállás kibontakozása Európában. Hadműveletek Afrikában, Ázsiában és a Csendes-óceánon.

4. A szocialista vilárendszer kialakulása és fejlődése, a kapitalizmus általános válságának elmélyülése kb. 8 óra

A nemzetközi viszonyok a háború utáni években. A népi demokratikus forradalmak Európában és Ázsiában. Szocialista fordulat, a proletárdiktatúra győzelme Közép- és Kelet-Európában, Ázsiában.

A KGST megalakulása.

A jelenkori imperializmus sajátosságai, az állam-monopolcapitalizmus. Az Egyesült Államok, a jelenkori imperialista világ vezető ereje. Az Egyesült Államok vezette szövetségek a szocialista országok ellen. Hidegháborús politika. A Közös Piac, gazdasági csoportosulások a tőkés világban. A NATO és a Varsói Szerződés.

Az imperializmus gyarmati rendszerének felbomlása. A felszabadult országok fejlődésének jellemző vonásai. A békemozgalom harca az 1950-es évektől napjainkig.

A Szovjetunió fejlődése a második világháború után. A személyi kultusz és felszámolása. Az SZKP XX. kongresszusa. A szocialista országok fejlődése a XX. kongresszus után. A nemzetközi kommunista mozgalom fejlődése és problémái. A fejlett szocializmus építése a Szovjetunióban (XXIV. és XXV. kongresszus). A kulturális forradalom eredményei a szocialista országokban; urbanizáció, életmód.

Harc a nemzetközi együttműködésért, a fegyverzet csökkentéséért.

Az emberiség nagy problémái: népszaporulat, világelelmezés, eltérő fejlettségű zónák, a környezetvédelem jelentősége.

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A szocialista forradalom és a szocializmus építésének általános törvényszerűségei és sajátosságai a különböző országokban. A Tájékoztató Iroda határozata (1948).

Ázsia, Afrika, Latin-Amerika népeinek függetlenségi harcai. Az imperializmus neokolonialista politikája. A szocialista országok segítségével a felszabadult fiatal államoknak.

A tudományos–technikai forradalom kibontakozása a szocialista és a fejlett tőkés országokban.

A világ politikai térképe a hetvenes években.

SALT-tárgyalások. Az Európai Biztonsági Konferencia.

5. A szocializmus építése Magyarországon. A Magyar

Népköztársaság társadalmi és államrendje

kb. 13 óra

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja. A magyar társadalom gazdasági és politikai képe a háború után. Agrárforradalom. Az ország újjáépítésének megkezdése és első eredményei. A burzsoázia kiszorítása a politikai hatalomból. A két munkáspárt egyesülése, az MDP megalakulása és programja. A proletárdiktatúra létrejötte, a szocializmus építésének megkezdése. A kulturális forradalom. Életmódváltás.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya. (Forráselemzés.)

A szocialista gazdaságpolitika.

A dogmatizmus és revizionizmus hatása a gazdasági, társadalmi és politikai életre. Az 1956. évi ellenforradalom. Az ellenforradalom leverése és a szocializmus konszolidációja. A kétfrontos harc.

A szocializmus alapjainak lerakása. A szocialista iparfejlesztés. A mezőgazdaság szocialista átalakítása.

Az infrastruktúra fejlődése (közlekedés, szolgáltatás, művelődés). Az MSZMP VIII. kongresszusa.

A szocialista nemzetiségi viszonyok.

A magyar társadalom mobilitása és struktúraváltozása az 1950–1970-es években:

A szocialista munkásosztály kialakulása, az egységes szocialista értelmiség kialakulása, az urbanizációs fejlődés és hatása az 1950–1970-es években, az új gazdaságirányítási rendszerre való áttérés, a termelés és gazdálkodás kérdései, gazdasági eredményeink. A társadalom és az életmód változásai, a kultúra. A szocialista demokrácia fejlesztése. Az MSZMP politikája. A társadalmi öngazgatás fejlesztése. Szocialista jogrendszerünk.

A Magyar Népköztársaság módosított alkotmánya. A tanácstörvény módosítása.

Az emberi jogok a kapitalista és a szocialista országokban. Az ifjúság szerepe a szocializmus–kommunizmus építésében. Az MSZMP XII. kongresszusa. (Forrásfeldolgozás.)

KIEGÉSZÍTŐ ANYAG

A tanácsrendszer kialakulása. (Forrásfeldolgozás.)

Magyarország külkapcsolatai, külpolitikája. Gazdasági és kulturális kapcsolataink, részvételünk a szocialista integrációban és a szocialista országok védelmi közösségében. A Hazafias Népfront. A társadalmi- és tömegszervezetek feladatai. Az ifjúsági törvény jelentősége a fiatalok szocialista nevelésében.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Új anyag feldolgozására	kb. 46 óra
Kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 6 óra
Múzeumi látogatásra	kb. 2 óra
Ismétlésre, összefoglalásra	kb. 10 óra

Összesen: 64 óra

KÖVETELMÉNYEK

I. Tények

1. Kronológia

1919–1945	az ellenforradalmi rendszer uralma Magyarországon
1922*	<i>a Szovjetunió megalakulása</i>
1925	a magyar kommunista mozgalom újjászerveződése, a KMP I. kongresszusa
1929–33	<i>a tőkés világgazdasági válság</i>
1930. szeptember 1.	tömegtüntetés Budapesten
1932–36	Gömbös miniszterelnöksége
1933	<i>a fasiszmus uralomra jutása Németországban</i>
1935	a Komintern VII. kongresszusa
1936	a szocialista szovjet alkotmány megszületése
1938	a müncheni egyezmény az első bécsi döntés
1939–1945	<i>a második világháború</i>
1939. szeptember 1.	a második világháború kitörése
1940	a második bécsi döntés
1941. június 22.	a fasiszta Németország támadása a Szovjetunió ellen
1941. június 26.	magyar hadüzenet a Szovjetuniónak
1942. március	a Magyar Történelmi Emlékbizottság által szervezett antifasiszta háborúellenes tüntetés Budapesten
1943. január	a voronyezsi csata
1943. február	a sztálingrádi győzelem
1944. március 19.	hazánk német megszállása
1944. június 6.	a második front megnyitása
1944. október 15.	nyilas hatalomátvétel Magyarországon
1944. december	a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulása az Ideiglenes Kormány megalakulása
1945. április 4.	<i>hazánk felszabadulása</i>
1945	az ENSZ megalakulása
1945. március	a földreformrendelet kiadása
1945. május 9.	a hitleri Németország kapitulációja

* A dőlt betűs adatok az általános iskolai tananyagban már szerepeltek.

1945. szeptember 2.	Japán kapitulációja, a második világháború befejezése
1945–1948	a tőke kisajátításának folyamata
1948. június	a két munkáspárt egyesülése, az MDP megalakulása
1947–1950	a 3 éves terv
1949	a KGST megalakulása, a NATO megalakulása, a Kínai Népköztársaság megalakulása
1949. augusztus 20.	alkotmányunk kiadása
1955	a Varsói Szerződés létrejötte
1956	az SZKP XX. kongresszusa
1956. október	ellenforradalom Magyarországon
1956. november	az MSZMP megalakulása
1962	az MSZMP VIII. kongresszusa
1975	az Európai Biztonsági Konferencia záróokmányának aláírása
1980	az MSZMP XII. kongresszusa

2. Topográfia

Csehszlovákia, Románia, *Jugoszlávia*, Lengyelország, Szovjetunió, New York, Spanyolország, *München*, a második világháború eseményeinek főbb színterei: Dánia, Norvégia, a Benelux államok, Észak-Afrika, Görögország, Moszkva, Leningrád, Sztálingrád, Teherán, Jalta, Potsdam, Midway-szigetek, Kurszk, Voronyezs, Berlin, Hirosima; a gyarmati sorból felszabadult jelentősebb országok, az európai és Európán kívüli szocialista országok.

A főlisoroltakon kívül a tanulóknak tudniuk kell a földrajz tanterv topográfiai követelményeiben szereplő adatokat is.

II. Alapvető összefüggések

A tanulók értsék és tudják:

- hogy az intervenció és a *polgárháború* idején a *hadikommunizmus* rendszerének bevezetése a forradalom eredményeinek védelmét szolgálta;
- * – hogy a szocializmus építésének megkezdése *új gazdaságpolitika* bevezetését követelte meg;

Az alapfogalmakat dőlt betűvel jelöljük az összefüggésekben.

* A csillaggal jelölt összefüggések egyre bővülnek a négy év folyamán

- * – hogy a szocializmus építésének folyamatában a szocialista iparosítás, a *mezőgazdaság kollektivizálása*, a lenini nemzetiségi politika és a *kulturális forradalom* eredményei teremtették meg a szocialista termelési–társadalmi viszonyokat;
- hogy a Szovjetunióban a szocialista építés feladatait csak a proletárdiktatúra biztosíthatta, amelynek társadalmi bázisát az alapvető dolgozó osztályok – a munkásosztály és a *dolgozó parasztság* alkotta;
- hogy a kapitalizmus általános válságának talaján a tőkés stabilizáció csak átmeneti lehetett, amelyet szükségszerűen újabb válság követte;
- hogy az 1929–33-as *világgazdasági válság* kiélezte az imperializmus összes ellentmondását és megrendítette az egész társadalmat; a válságból a burzsoázia gazdasági és szociális reformok végrehajtásával vagy nyílt *fasiszta diktatúra* megteremtésével keresett kivezető utat;
- hogy a fasizmus elleni harc ott lehetett sikeres, ahol megvalósult a munkásosztály akcióegysége, a *fasiszmustal szembenálló valamennyi társadalmi osztály vagy réteg szövetsége*;
- hogy az *ellenforradalmi rendszer* gazdasági, társadalmi és politikai megszilárdítása a kapitalizmus stabilizációja volt Magyarországon;
- hogy a szervezett munkásság és a KMP felismerte a rendszer ellenforradalmi jellegét és harcot indított ellene;
- hogy az 1929–33-as gazdasági világválság Magyarországon is elmélyítette, kiélezte a gazdasági, társadalmi és politikai ellentéteket; a KMP befolyása jelentősen nőtt a munkásosztály valamennyi rétegében;
- hogy az uralkodó osztály egyes csoportjai a válságból kivezető utat a nyílt fasiszta diktatúra bevezetésében keresték, törekvésüket azonban az uralkodó osztályok más csoportjai és a munkásosztály ellenállása megghiúsította;
- hogy a *fasiszta agresszió* kibontakozása kiélezte az imperialista hatalmak egymás közti ellentéteit;
- hogy a fasiszta agresszió egyaránt veszélyeztette a nyugati *polgári demokráciákat* és az első szocialista államot, s ez szükségszerűen megteremtette az *antifasiszta szövetséget*;
- hogy a fasiszta Németország a világ területi újrafelosztására és a Szovjetunió megsemmisítésére tört, a célok szolgálatába állította az ország gazdaságát és társadalmát;
- hogy a Szovjetunió és a szövetséges hatalmak harca igazságos jellegű volt a hitleri fasizmus elleni küzdelemben;
- hogy a kommunisták hősie harca, az *ellenállási mozgalmak* döntő mértékben hozzájárultak a fasizmus vereségéhez;

- hogy a német fasizmus a szövetséges hatalmak, mindenekelőtt a Szovjetunió fegyveres csapásai következtében omlott össze;
- hogy a fasizmus elleni harcban világszerte megerősödtek a baloldali erők, s a háború befejezése után általános balratolódás következett be a tőkés országokban is;
- hogy a Szovjetunió által felszabadított országokban lehetőség nyílt a *társadalom demokratikus átalakítására*; a baloldali erők kiszorították a hatalomból a volt uralkodó osztályokat, és létrehozták a proletárdiktatúrát; lehetővé vált a szocialista társadalom építésének megkezdése;
- hogy a tőkés hatalmak *hidegháborús politikája*, a *gyarmati rendszer* felbomlásának meggyorsulása és a *neokolonializmus* megjelenése a kapitalizmus általános válságának elmélyülését tükrözi;
- hogy a *szocialista világrendszer* létrejötte meghatározó tényező a világpolitika alakulásában;
- hogy a szocialista országoknak a *békés egymás mellett élés elve* alapján folytatott következetes politikája megnyitotta a népek közötti közvetlen és sokoldalú kapcsolatok kiépítésének lehetőségét, egyúttal biztosította a *szocializmus* és *kommunizmus* építésének külső feltételeit is;
- hogy az ellenforradalmi rendszer politikájából, a „*szegedi gondolat*” ideológiájának hirdetéséből következett Horthyék belépése a második világháborúba;
- hogy Magyarországon a tőkés társadalmi rendszer felszámolásának lehetőségeit a Vörös Hadsereg felszabadító harcai teremtették meg;
- hogy a *népi demokrácia* fejlődésében szorosan összekapcsolódtak a polgári demokratikus forradalom és a szocialista forradalom feladatai;
- hogy a szocialista fejlődés Magyarországon társadalmi szükségszerrészből fakadt, s a felmerült politikai és gazdasági hibák ellenére is hatalmas fejlődés következett be;
- hogy az 1956-os ellenforradalom után a munkásosztály az MSZMP vezetésével – következetes politikájával – helyreállította a *szocialista irányítás* lenini normáit, biztosította az ország harmonikus gazdasági, társadalmi és politikai fejlődését, a szocialista építőmunkát;
- hogy a Magyar Népköztársaság politikai, államhatalmi, jogi, társadalmi szervezeteinek és intézményeinek tevékenységében a *szocialista demokratizmus* révén a dolgozó nép akarata jut kifejezésre;
- hogy a magyar társadalom vezető ereje a munkásosztály és forradalmi pártja, az MSZMP;
- hogy a munkásosztály és a parasztság szövetsége a *szocialista nemzeti egység* alapja;

- hogy a társadalmi jólét forrása a munka, amely népünk életviszonyainak és szociális társadalmi rendünk erősödésének alapvető feltétele;
- a magyar társadalom *struktúraváltozását*, a szocialista nemzeti egység létrejöttének folyamatát;
- hogy a Magyar Népköztársaság külpolitikájának alapja a békés egymás mellett élés, a *szocialista internacionalizmus*, amely elválaszthatatlan a szocialista hazafiságtól.

MÓDSZERTANI AJÁNLÁSOK

A technikusképző szakközépiskolában elsősorban a történelemtanítás közvetíti a társadalomról és annak fejlődéséről szóló ismereteket, gazdagítja — a dialektikus és történelmi materializmus következetes érvényesítésével — a tanulók marxista—leninista világnézetét; más tárgyak anyagának teljesebb megértéséhez, plasztikusabb szemléletéhez nyújt történelmi fogódzókat, távlatokat és háttérrel. Köztük is leginkább a Bevezetés a filozófiába tanítását alapozhatja meg. Emelett azonban a történelmi ismeretek elmélyítéséhez és a marxista történelemszemlélet kialakításához folyamatosan fölhasználja a többi tantárgyak — elsősorban a szintetizáló jellegű Bevezetés a filozófiába — ismeretanyagának gazdasági, technikai, esztétikai, filozófiai stb. vonatkozásait.

Ez az iskolatípus olyan technikusokat és szakmunkásokat képez, akik tervezési, irányítói, illetve kvalifikált fizikai munkát igénylő feladatok elvégzésére alkalmasak. Érdeklődésüket természetesen elsősorban jövődől szakmájuk motiválja. Azonban termelésirányítói tevékenységük az emberekkel, a társadalmi egyénekkel való foglalkozás képességét is igényli. Ehhez — egyéb tudnivalók mellett — nélkülözhetetlen az emberarcú történelem árnyalt ismerete, annak a történelmi folyamatnak a megismerése, amely a fejlődés korszakai során ráébresztette az embert önnön lényegének fokozatos fölismérésére, és a kommunizmusban megteremti a feltételeket az ember kiteljesedéséhez.

A módszerek megválasztásakor számolnunk kell az iskolában folyó oktató—nevelő munka szakmai irányultságával. A szakmai és történelmi szemlélet szerves egységében fogadtassuk el az anyagi és a szellemi kultúra kölcsönösségét, egymásra hatását. Módszereinknek olyanoknak kell lenniük, hogy a tanulók figyelmét fölkeltsék, érdeklődésüket ébren tartsák. A tananyag alapjait alkotó gazdaság- és társadalomtörténetet szemléletesen és logikusan, dialektikus összefüggéseiben mutassuk be. A gazdasági alap jelenségeivel kölcsönhatásban eleven és szemléletes történelmi képet kell rajzolnunk a technikai haladásról, a tudomány eredményeiről, a világ fejlődéséről, a művészeteknek a korokra jellemző, változó kifejezési formáiról. E jelenségek mögött meg kell mutatnunk a kor emberének életét, munkáját, szokásait, tudat-

és eszmevilágát, törekvéseit, harcait, választási lehetőségeit és választásait. Tudatosítani kell a tanulóknak, hogy a nagy gazdasági—társadalmi mozgások mellett a személyiségjegyek, az érdekegyeztetés, a konfliktusok rendezésének képessége, a tolerancia, a demokratikus hagyományok meglétének vagy éppen hiányának motivációs rendszere is befolyásolja a társadalmi egyént. Mutassuk be a történelem nagy alakjait, akiknek eszméit, érzéseit, indulatait, győzelmeit és önfeláldozását személyiséget formáló példaként állíthatjuk tanítványaink elé. Reálisan és életszerűen kell megmutatnunk az emberi erőfeszítések nagyszerűségét, a mindennapok munkájának történelemépítő jelentőségét, a közösség és az egyén életének összefüggéseit, az egyén felelősségét a történelem fejlődésének folyamatában. A széles horizontokat nyitó, eszmélésre készítő, az értelmet és az érzelmet egyaránt megragadó történelemtanítás értékes vonásokkal gazdagíthatja tanulóink személyiségét.

A műszaki szakközépiskolai történelemtanításban a gazdasági alapjelenségei közül kiemelet funkciót kell kapnia a technikatörténetnek, elsősorban az adott szakma, illetve szakirány történetének, amit mindig a történelem folyamatába ágyazottan, a megfelelő társadalmi, gazdasági viszonyok összefüggésében célszerű földolgozni. Ehhez szemléltető bázisként jelentős segítséget nyújthat az iskolában létesített szakmatörténeti múzeum. Ebbe a munkába hasznos bekapcsolni a szakmai tárgyakat oktató kollégákat éppúgy, mint a tanulókat (kiselőadás). A történelem és a választott szakma, szakirány történetének koncentrációja olyan nevelési alkalmat teremt, amelyekkel gazdagíthatjuk a tanulóknak szemléltető és szaktárgyunk iránti érdeklődését.

A történelemtanítás feladata az is, hogy a múlt történetét elvezesse a jelenig és azt a jövőben folytatódó folyamatként mutassa be. A folyamat egységének megláttatását tanárnak és tanulóknak egyaránt megkönnyíti tevékenységünk tematikus tervezése, a tematikus látásmód. A múlt, a jelen és a jövő összefüggései leginkább a nagyobb áttekintések alkalmával bontakoztathatók ki. Egyes korszakok tárgyalásának lezárásakor létesítsünk a megismert anyag elemei között térbeli és időbeli (diakronisztikus és szinkronisztikus) kapcsolatot. Az anyag ilyen csoportosítása, rendszerezése elősegíti a fejlődés vonalainak fölismerését, és alkalmas a fejlődésbeli különbségek megláttatására is. Ilyen — és hasonló — módszerekkel jól érzékeltethető az alap és a felépítmény vertikális kapcsolata. Hasonlóan eredményes, ha a tananyag földolgozása közben rendszeresen megkeressük a tárgyalt jelenségsor előzményeit a már megismert anyagrészekben. Az egységbenlátás fejlesztése révén csökkentjük tanulóink ismereteinek elaprózódását, elszigetelődését, formálhatjuk látásmódjukat, aminek segítségével könnyebben felismerik a történelmi törvényszerűségek érvényesülését, a hosszabb távon ható összefüggésrendszereket.

Módszereinknek, eljárásainknak hatékonyaknak kell lenniük. A módszerek megválasztásakor figyelembe kell vennünk, hogy tanulóink különböző

munkaszokásokkal, aktivitásigénnyel, a közös munkában való jártassággal jönnek az I. osztályba. Ezért négyéves munkánk megtervezéséhez nélkülözhetetlen ezeknek a megismerése, a tanulócsoporthoz diagnosztizálása, az egyéni és a csoportos diagnosztikai jegyek megszerezése. Munkánk tervezésekor a tananyag feldolgozásának azokat a módszereit részesítjük előnyben, amelyek a tanulókat aktivizálják és önálló tevékenységüket, egyéni autonóm ismeretszerzésüket kibontakoztatják. A rendszeres és sokoldalú tanári ellenőrzés itt is elengedhetetlen.

A hatékony történelemtanításban meghatározó szerepet játszanak a mind önállóbbá fejlesztendő tanulói tevékenységi formák, elsőként az ismeretszerzés. A tanulók ismeretszerzési képességének kialakításához és fejlesztéséhez szükséges

- az előszó megértése és helyes értelmezése;
- a tankönyv szövegének megértése és szakszerű értelmezése;
- a forrásszemelvények kritikai elemzése;
- a térképen való biztos tájékozódás, a topográfiai tények elemzése;
- szakkönyvek, történelmi ismeretterjesztő művek anyagának megértése és alkalmazása;
- lexikonok, szótárak ismeretanyagának alkalmazása;
- grafikonok, táblázatok, modellek értelmezése, elemzése;
- a kép logikus értelmezése;
- számítógépes képernyőn megjelenített történelmi információk elemzése, földolgozása és értékelése;
- újságok, folyóiratok információinak alkalmazása;
- auditív ismereteket közvetítő eszközök (hanglemez, rádióműsor, magnószalag stb.) információtartalmának értelmezése, alkalmazása;
- a film és a televízió nyújtotta információk megértése és alkalmazása;
- múzeumi és ásatási, műemléki anyag megismerése és beépítése a történelmi képbe;
- tanulmányi kirándulások, önálló utazások tapasztalatainak felhasználása.

Szemléltető eszközeink használatakor elengedhetetlen, hogy a bemutatást – a megelőzően közölt megfigyelési szempontokon alapuló – elemzés kövesse, amely elvezet az egyedi jelenségek általánosabbá tételéhez. (A jelenségek rendezésében. kapcsolatrendszerük feltárásában és rögzítésében igen segít az írásvetítő.)

A történelemtanításban meg kell ismertetni a tanulókat a számítógépes történelmi információszerzéssel és földolgozással. Ennek eszközeül a központilag és helyileg készített számítógépes programok szolgálnak. A programok földolgozásába a szaktanárok úgy vonják be a tanulókat, hogy ez is segítse önálló történelmi ismeretszerzési képességeik kibontakozását.

A tananyag megértéséhez, kellő szinten való feldolgozásához és eredményes elsajátításához a készségek, jártasságok és képességek további fejlesztése szükséges. Ezek között alapvetően fontosak az alábbi gondolkodási műveletek:

- megjegyzés, emlékezés, felidézés, megértés;
- rész-egész viszony felismerése, illesztése;
- csoportosítás, rendezés;
- összehasonlítás, azonosság és különbözőség megállapítása;
- absztrahálás, generalizálás;
- oksági viszonyok fölismerése;
- összefüggések fölismerése, megértése, elemzése és értékelése;
- a történeti időbeliség felfogásának fejlesztése;
- a történeti térbeliség felfogásának fejlesztése;
- ellenőrzés, önellenőrzés fejlesztése;
- analízis, szintézis;
- indukció, dedukció;
- meghatározás;
- következtetés, bizonyítás, cáfolás;
- problémaszituációk megoldása;
- a dialektika törvényeinek alkalmazása stb.

Ahhoz, hogy a tanulók az ismereteiket megfelelő formában kifejezni és közölni tudják, kommunikációs készségeiket kell fejleszteni, amelyek közül az alábbiak fontosak:

- a tanórán elhangzott előszó alapján a vázlat megszerkesztése és rögzítése, transzparens készítése, fölhasználása;
- a tankönyv logikai rendszerének vázlata;
- térképvázlat készítése;
- grafikonok, táblázatok, modellek önálló készítése;
- feleletterv-készítés;
- a mondanivaló szabad szóbeli kifejtése;
- a mondanivaló írásbeli rögzítése;
- feladatlap (teszt) megoldása;
- kiselőadások, beszámolók szabad előadása;
- önálló forráselemzés;
- vitakészség;
- csoport vagy közös munkában való közreműködés.

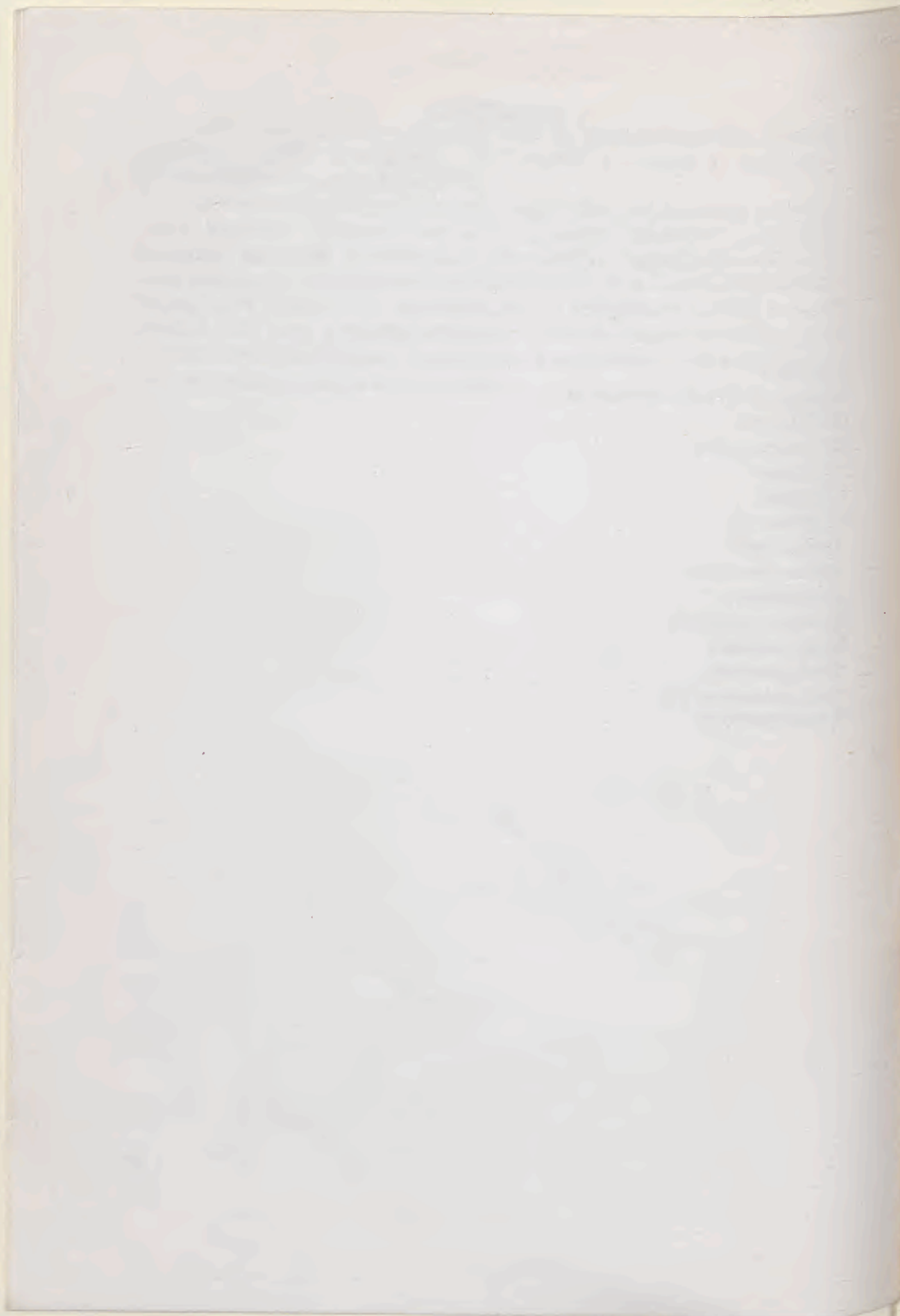
Szervezzünk a történelem iránt érdeklődő tanulók számára életkoruknak, nemüknek, érdeklődésüknek megfelelő tematika szerint dolgozó szakcsoportokat, klubokat! A szakköri munkának és klubfoglalkozásoknak nemcsak az a feladata, hogy a tananyagot elmélyítse, kiszélesítse, hanem az is, hogy sajátos irányban (életmódtörténet, szakmatörténet, szerszámok története, művészettörténet, egyes korok, forradalmak történetének alapos elemzése stb.) juttassa ismeretekhez a tanulókat. Értékes lehet a szemléltető eszközök

ket, maketteket, modelleket előállító szakkör tevékenysége. Igen hasznos, pozitívan motiváló tevékenységet folytathatnak a tanulók a honismereti, helytörténeti, múzeumi szakkörökben.

Az eredményes történelemtanítás tárgyi feltételeit legjobban a szaktanterem biztosítja. Felszereléséhez azokat a munkaeszközöket, szemléltető anyagokat szerezzük be elsősorban, amelyekkel a legeredményesebben tudunk dolgozni. A szaktantermi munkafeltételek sajátos eljárások kibontakoztatását teszik lehetővé. Az eszközhasználat, a szemléltetés közben arra kell törekednünk, hogy a legtöbb eredményt biztosító eszközt használjuk, hogy az általa kínált lehetőségeket maradéktalanul kihasználjuk és az órán alkalmazott eszközök egymás hatását is erősítsék.

ESZKÖZÖK

Tankönyv
Történelmi olvasókönyv-sorozat
Falitérképek
Történelmi atlasz
Fényképek
Faliképek
Hanglemezek
Hangszalagok
Diakép-sorozatok
Hangosfilmek
Modellek, makettek
Tárgyi emlékek
Transzparenszek
Személyi számítógép
Képmagnetofon

100 - 28/T